

## Farní střediska charity – co jim pomáhá, co je brzdí? Explorativní kvalitativní studie

---

Jakub Doležel

Diakonické poslání církve (*caritas*) je téma díky posledním dvěma pontifikátům takřikajíc ‚v kurzu‘.<sup>1</sup> Na začátku svého pontifikátu František připomněl všem křesťanům a společenstvím – a také sám sobě – povolání „být nástrojem Božím k osvobození a k podpoře chudých, aby se mohli plně integrovat do společnosti“ (EG 187). A tohoto programu se také důsledně drží. Ať už pohlížíme na doktrinální, kerygmatický obsah jeho pontifikátu, nebo pozorujeme jeho praktické a symbolické jednání vůči uprchlíkům, lidem bez domova, ve vězení a dalším ve společnosti vylučovaným, papež František jakoby vsadil vše na jedinou kartu: být hlasatelem, svědkem a nástrojem milosrdenství.<sup>2</sup> Výše uvedené povolání jako adresáty uvádí nejen *jednotlivce*, ale také ‚komuniální‘ (*communio*) struktury církve: *společenství*. Privilegovanou formou těchto církevních společenství jsou *farnosti*. To, že právě ony měl na mysli ve svém pozvání, dal František najevo v průběhu uprchlické krize v roce 2015, kdy evropské farnosti vyzval, aby přijaly alespoň jednu uprchlickou rodinu.<sup>3</sup>

Pozornost věnovaná roli farních společenství ve svědectví charitativní lásky však zdaleka není naprostou novinkou. Už pontifikát Benedikta XVI. byl tímto tématem takřka zarámován, když nenahraditelnost farnosti v díle charity podtrhl ve své úvodní encyklice *Deus caritas est* (zde čl. 20 a 32) a nakonec krátce před svou překvapivou rezignací v *Motu proprio Intima ecclesiae natura*.<sup>4</sup>

V nedávné instrukci *Pastorační konverze farního společenství ve službách evangelizačního poslání církve* se Magisterium opět vyslovilo k roli farnos-

---

<sup>1</sup> Publikace byla podpořena projektem Hodnotový kontext sociálního fungování I. IGA\_CMTE\_2021-007.

<sup>2</sup> Eugen BALDAS, „Caritas als Grundfunktion der Kirche,“ *Anzeiger für die Seelsorge*, č. 9 (2013): 18.

<sup>3</sup> František 6. 9. 2015, cit dle <https://www.radiovaticana.cz/clanek.php?id=22360>.

<sup>4</sup> Čl. 9, par. 1.

ti v charitně-diaconickém poslání církve.<sup>5</sup> Dokument sice sleduje přednostně problematiku „projektů reformy farních společenství a restrukturalizace Diecézí“,<sup>6</sup> nicméně z hlediska zaměření této studie je významné, že cílem pastorační konverze má být „farnost inkluzivní, evangelizační a vnímavá na chudé“<sup>7</sup> a taková proto spojuje hlásání Božího slova a svátostný život se svědectvím charitativní lásky.<sup>8</sup>

V našem (českém a zejména moravském) prostoru se téma diaconického angažmá ve farnostech protíná s konceptem *Farních středisek Charity* (dále jen FSCH), který nastolil svým nařízením roku 2015 olomoucký arcibiskup. Na jiném místě<sup>9</sup> jsem již tento nový subjekt farní pastorače představil. Praktická (pastorální) teologie dosud nevěnovala dostatečnou pozornost charitativním strukturám a programům na úrovni farních společenství. Poznatková základna je značně poddimenzovaná. Badatelsky dostupné analytické koncepce máme k dispozici jen výjimečně (prakticky jen z USA),<sup>10</sup> rovněž kvantitativních i kvalitativních dat o formách, rozsahu, problémech i úspěších je jako šafránu.<sup>11</sup> Situaci částečně zachraňuje produktivita některých zahraničních národních

<sup>5</sup> KONGREGACE PRO KLÉRUS, „Instrukce Pastorační konverze farního společenství ve službách evangelizačního poslání církve,“ Vatikán 27. června 2020, in *ACTA České biskupské konference*, Praha, 2020, č. 15, s. 190–234.

<sup>6</sup> Andrea RIPPA, „Představení instrukce „Pastorační konverze farního společenství ve službách evangelizačního poslání církve,“ Vatikán 20. července 2020, in *ACTA České biskupské konference*, Praha, 2020, č. 15, s. 189.

<sup>7</sup> Název kap. V. KONGREGACE PRO KLÉRUS, Instrukce, in *ACTA*, s. 199.

<sup>8</sup> Tamtéž, čl. 20., s. 197.

<sup>9</sup> Jakub DOLEŽEL, „Farní charity: dozvuky encykliky Deus caritas est a pravděpodobný stav moravských farností,“ *Studia theologica* 18, č. 3 (2016): 147–166.

<sup>10</sup> Marie D. HOFF, „A collaborative model for parish social ministry,“ *Social Thought* 16, č. 1 (1990): 12–21; Jerome B. ERNST, „From parish outreach to parish social ministry: Building the parish community,“ *Social Thought*, 8, č. 2 (1982): 37–50; Vincentia JOSEPH, „The developmental process of parish social ministries: A decade of experience,“ *Social Thought* 8, č. 2 (1982): 22–35; Robert J. VITILLO, „Parish-based social ministry: From a theological and historical perspective,“ *Social Thought* 12, č. 3 (1986): 30–38.

<sup>11</sup> Nejstarší mně známá (avšak nedostupná) kvantitativní studie pochází opět z USA: Vincentia JOSEPH – Ann CONRAD, *National Trends in Parish Social Ministry: A Study of Parish Programs Affiliated With Catholic Charities Agencies*, Washington, D.C.: National Conference of Catholic Charities, 1977. V roce 2002 vyšel (interně) velmi skromný přehled statistických údajů o charitativní činnosti ve farnostech vídeňské arcidiecéze: CARITAS DER ERZDIOEZE WIEN, *Netz der Nächstenliebe. Das caritative Engagement der Pfarren 2000/2001*, Wien: Referat Pfarr-Caritas, 2002. V květnu 2019 opět: CARITAS ERZDIOEZE WIEN, *365 Tage wertvoll. Eine Umfrage unter den Ehrenamtlichen der pfarrlichen Caritas der Erzdiözese Wien*, Wien: Pfarrcaritas und Nächstenhilfe, 2019.

a diecézních Charit, které chápou podporu charitního angažmá ve farnostech jako svůj úkol.<sup>12</sup>

Společným prvkem všech těchto dostupných praktických či akademických publikací je to, že už existenci a fungování farního centra charitativního dobrovolnictví předpokládají. Žádnou práci týkající se procesu jejich formování jsem nenašel. Cílem této studie je tedy skromným dílem přispět k zaplnění této mezery v poznatcích a poukázat na faktory, které mohou sehrát podporující, či brzdící roli v okamžicích zakládání a počátku „provozu“ FSCH, či analogicky (v budoucnu) pojmenovávaných subjektů. Existence a dostupnost takových poznatků může mít velmi praktické dopady, jelikož, jak jsem upozornil nedávno, je docela možné, že normy podobné oné olomoucké budou adoptovány i v dalších moravských a českých diecézích.<sup>13</sup> Bude tedy vhodné, pokud se budoucí aktéři vyhnou zbytečným rizikům a posílí funkční prvky.

Je třeba předeslat hned úvodem, že údaje této studie nemají za cíl přispět k odpovědi na palčivou otázku budoucího formátu farností. Stávající teritoriální model farnosti je zde jen výchozí realitou. Ať už bude autentické místní společenství církve budoucnosti vypadat jakkoliv,<sup>14</sup> vždy bude odpovédné za svou diakonickou kvalitu.

## 1. METODIKA VÝZKUMU

### 1.1 Výzkumná otázka

Základní otázkou, na níž v této studii hledám odpověď, zní: „Co podle zkušenosti aktérů FSCH napomáhá a co naopak brzdí jejich zakládání a počátky jejich činnosti?“ Vzhledem k chudé teoretické poznatkové základně jsem pro zodpovězení otázky roku 2018 realizoval výzkum používající kvalitativní strategii mezi aktéry založených FSCH, jehož cílem bylo získat

---

<sup>12</sup> Například pomocí různých příruček: Z nejnovějších v USA: Elaine WILBURT, *Parish Social Ministry Guidbook*, Baltimore: Catholic Charities of Baltimore, Office of Parish Social Ministry, 2018<sup>4</sup>. Velmi produktivní je referát PFARR-CARITAS UND NÄCHSTENHILFE fungující při CARITAS DER ERZDIOZESE WIEN. Stov. jejich: *Handout zur Unterstützung der pfarrlichen Caritasarbeit*, 14 s. (bez datace). Roku 2002 zde vydali (interně) tamtéž velmi užitečnou pomůcku: *Praxismappe Caritas*.

<sup>13</sup> DOLEŽEL, „Farní charity“, s. 148.

<sup>14</sup> „Farnost není zastaralá struktura.“ FRANTIŠEK, *Evangelii gaudium. Radost evangelia. Apostolská exhortace o hlásání evangelia v současném světě*, Praha: Paulínky, 2014, s. 24.

prvotní představu o usnadňujících a brzdících faktorech začátečních fází fungování FSCH.

## 1.2 Výzkumný soubor a techniky sběru dat

Během sběru dat jsem realizoval celkem 20 výzkumných rozhovorů. Relevantní soubor pro toto výzkumné šetření tvoří dvě skupiny osob. Zaprvé jde o **vedoucí FSCH** (dále jen vedoucí). Ti reprezentují onu farní stranu subjektu. Jak ovšem naznačuje název subjektu a plyne ze struktury FSCH, jak ji vymezily církevní pravidla, má také svou složku vazby na instituční (oblastní) Charitu. V nich je pro vedoucí nejbližším partnerem tzv. **koordinátor FSCH** (dále jen koordinátor), ne zřídka v pozici koordinátora dobrovolnictví. V době konání výzkumných rozhovorů tvořilo kompletní soubor 30 FSCH v regionech 8 Charit (Vyškov, Šternberk, Kroměříž, Konice, Uherské Hradiště, Olomouc, Zlín, Hranice). Metodou tzv. **prostého záměrného výběru**<sup>15</sup> jsem získal k rozhovoru 15 komunikačních partnerů (dále jen KP) na pozici vedoucích a 5 na pozici koordinátorů. V případě vedoucích jsem s šesti vedl rozhovor individuálně a s devíti v rámci ohniskové skupiny. V případě koordinátorů jsem individuálně hovořil se dvěma a v ohniskové skupině se třemi z nich. U vedoucích trvaly individuální rozhovory v průměru hodinu, ohnisková skupina více než tři hodiny, u koordinátorů necelou hodinu a ohnisková skupina hodinu a půl. S ohledem na zkoumaný fenomén neuvádím demografické údaje komunikačních partnerů. Rozhovory byly nahrávány na diktafon. Účastníci byli informováni o účelu rozhovoru a poskytli písemný souhlas se záznamem a použitím anonymizovaných dat pro účely výzkumného šetření.

Komunikační partnery jsem nejprve požádal, aby hovořili o počátcích FSCH. Pokud KP sám nereflektoval roli Charity, faráře, pastorační rady farnosti, cíleně jsem tyto okruhy do rozhovoru vnášel. Nezávisle na tom, jak intenzivně KP reflektoval okolnosti komplikující či usnadňující celý proces, vždy jsem KP závěrem pořádal, aby se ještě jednou pokusil tyto okolnosti pojmenovat.

---

<sup>15</sup> Michal Mrovský, *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*, Praha: Grada, 2006, s. 136.

### 1.3 Analýza dat

Záznamy výzkumných rozhovorů byly přepsány způsobem doslovné transkripce.<sup>16</sup> Pro jejich analýzu jsem použil postup otevřeného kódování.<sup>17</sup> Během tohoto postupu výzkumník nejprve pátrá v transkripcích po tématech, která se ve vyjádřeních KP vyskytovala. Z těchto prvotních kódů se poté přejde k formulování vyšších analytických jednotek, kategorií. V tabulce č. 1 jsou obsaženy výsledky tohoto postupu, soubor kategorií, které poskytují odpovědi na výzkumnou otázku. Vzhledem k obsahu výzkumné otázky jsou kategorie rozčleněny do dvou oblastí faktorů usnadňujících a brzdících procesy zakládání a rozběhu FSCH. Informace, které KP během rozhovorů poskytli, byly anonymizovány pomocí systému jejich označení (KP1–KP20). KP 1–15 představují vedoucí, KP 16–20 představují koordinátory. Srovnání zkušeností obou skupin není cílem této studie. Jednotlivé kategorie nyní budou představeny.

Faktory usnadňující	Faktory komplikující
Logistická podpora FSCH z OCH	Absence podpory duchovního správce farnosti
Identifikace farnosti s FSCH	Problematická transformace dobrovolné Charity ve FSCH/Ne-subsidiární vztahy OCH k FSCH
Srozumitelná komunikace ideje FSCH ve farnosti	Podcenění pracovní zátěže koordinátora
Kompetence vedoucího FSCH	Nedostatečná informační podpora vedoucích
Aktivní strategie získávání dobrovolníků do FSCH	Nedůvěra k institucionalizaci charitativních aktivit farnosti
	Nevyvážená věková struktura farnosti
	Chybějící participativní struktury farnosti

Tab. 1. Kategorie identifikované ve výzkumných rozhovorech

<sup>16</sup> Jan HENDL, *Kvalitativní výzkum. Základní metody a aplikace*, Praha: Portál, 2005, s. 208.

<sup>17</sup> Anselm STRAUSS – Juliet CORBINOVÁ, *Základy kvalitativního výzkumu*, Boskovice: Sdružení Podané ruce, 1999, s. 42–52.

## 2. VÝZKUMNÁ ZJIŠTĚNÍ

U jednotlivých kategorií jsou vyjmenována dílčí témata (kódy), která jsem ve výpovědích KP pod danou kategorií rozlišil. Poté následuje jejich prezentace v takovém smyslu, jak o ní KP hovořili. V poznámkách pod čarou dokládám rozlišená témata citacemi z úryvků ze záznamu rozhovorů.

### 2.1 Faktory usnadňující zakládání a start FSCH

#### 2.1.1 Logistická podpora FSCH z OCH

- Metodický dokument upravující postupy zřizování a řízení FSCH
- Instruktaž nových vedoucích o konceptu FSCH
- Instruktaž vedoucích o službách Charity
- Úkol zformulovat vlastní nabídku služeb
- Výměna informací a zkušeností s jinými středisky
- Informační kampaň

V obou skupinách KP zaznívala nezbytnost podporovat záměr vzniku FSCH pomocí vhodných organizačních nástrojů. KP zmiňovali jako jeden z nástrojů existenci *metodiky*,<sup>18</sup> kterou Charita Olomouc (dále jen Charita) vypracovala po vydání nařízení olomouckého arcibiskupa k zakládání FSCH.<sup>19</sup> Tento materiál se stal v několika případech koordinátorům podkladem pro školení *vedoucích*. To bylo pouze v jediném případě označeno jako školení, v ostatních případech KP hovořili spíše o *seznámení s konceptem FSCH*.<sup>20</sup> Informační podpora nových vedoucích se ale neomezovala jen na samotný start FSCH, ale doprovázela vedoucího a nově vytvořenou skupinu spolupracovníků kolem něj i bě-

<sup>18</sup> „Paní ředitelka dala dohromady...metodiku, jak by to mělo fungovat...měli jsme to připomínkovat...proběhla dvě školení, jedno na účetnictví...“ (KP6)

<sup>19</sup> Tato metodika obsahovala nejprve popis referátu Charity, které má na starosti agendu dobrovolnictví a spolupráci s farnostmi na aktivitách diakonického charakteru. Poté metodika stanovuje jednotlivé kroky zřízení FSCH a jmenování vedoucího (Postup při zřizování FSCH). Poměrně rozsáhle jsou vymezeny parametry fungování (Řízení FSCH) středisek včetně povinností vedoucích. Sem patří v základních obrysech uzavření smlouvy o dobrovolné činnosti s OCH, vedení záznamů o dobrovolnících a konaných aktivitách, školení dobrovolníků v BOZP a agenda vedení pokladní knihy. Evidování dobrovolníci jsou pojištěni v Charitě.

<sup>20</sup> „...abychom věděli, co máme dělat, kde se třeba obrátit, jak ty věci řešit.“ (KP8)

hem prvních fází fungování FSCH. Součástí této informační podpory mohla být *instruktáž o službách* nabízených skrze *Charitu*<sup>21</sup> nebo úkol *zadaný vedoucímu formulovat* v několika bodech *oblasti podpory*, které je skupina schopna poskytovat.<sup>22</sup> Jiní KP oceňovali koordinátorem facilitovaná *setkání s představiteli už existujících FSCH*, například na úrovni děkanátu.<sup>23</sup> V rozhovorech se objevila také myšlenka, že informační podpora může mít podobu určité *informační kampaně* v pastoračním mezo a mikro prostoru (děkanáty/farnosti). Cílem takové kampaně má být patrně snaha o vytvoření vnímavosti a pochopení vůči konceptu FSCH u kněží a věřících, klíčových ‚steakholderů‘ FSCH v lokálním pastoračním prostoru.<sup>24</sup> Lze uvažovat v této souvislosti o *vhodnou sekvenci* kroků této kampaně, jak zmínil KP17:

Nejprve nastavení metodiky... Potom jsme se rozhodli vlastně představit vůbec farní střediska – co to je, co to obnáší, a to nejprve na děkanátním setkání kněží... Poměrně dobře se nám osvědčilo to, že jsme přišli v neděli do kostela a v rámci ohlášek jenom krátce řekli, co jsou to farní střediska a nabídli jim tuto možnost. A pak taky nějaké výstupy na pastoračních radách...

## 2.1.2 Identifikace farnosti s ideou FSCH

- Komunikace vedoucího s pastorační radou farnosti (dále jen PRF)
- Zjišťovat potřeby lidí skrze PRF
- Zapojení vedoucího do PRF
- Charitativně/diakonicky citlivá farnost
- Podpora ze strany duchovního správce farnosti
- Charitativní/diakonická citlivost duchovního správce

<sup>21</sup> Koordinátor: „...se snažíme, aby měli trochu v hlavě, co ta Charita nabízí...“ (KP19)

<sup>22</sup> „My jsme měli po vzniku vlastně formulovat ve čtyřech bodech, zestručnit oblasti, kterým se chceme věnovat. To mi pomohlo se odpíchnout. Vlastně to, co my jsme schopni nabídnout, protože my jsme si to i formulovali, jakmile jsme napsali co vlastně, za sebe, každý ten člen může nabídnout.... Je tam třeba kadeřnice, která je ochotná ostříhat někoho, třeba seniora, v jeho domově, zadarmo. Nebo nakoupit...od toho jsme se mohli odpíchnout, aby to nebylo nereálné potom...“ (KP9)

<sup>23</sup> „Co třeba je dobrý, že máme občas nějaké schůzky s dalšími farními středisky... V rámci děkanátu... Takže si předáváme zkušenosti, co a jak.“

<sup>24</sup> Kněz má podle všech KP zásadní roli pro úspěšnost celého konceptu, farní komunita věřících zase kritickou roli v tom, zda vedoucí vytvoří kolem sebe skupinu spolupracovníků, nebo eventuálně zůstane sám a odkázaný na ad hoc spolupracovníky.

- Integrace „věci“ FSCH do liturgie
- Finanční benefity pro farnost

V rámci této kategorie KP uváděli několik témat, ve kterých prosvíá společný jmenovatel: úsilí o podporu takové atmosféry ve farnosti, která je vůči konceptu FSCH vstřícná. Podle KP toho lze dosáhnout *komunikací s PRF*, kterou vedoucí informuje o chystaných aktivitách a nabízí zapojení. PRF naopak může být zdrojem *informací* pro vedoucího *o situaci potřebných osob*.<sup>25</sup> Pochopitelně tuto oboustrannou výměnu informací výrazně usnadní, je-li *vedoucí integrální součástí PRF*.<sup>26</sup>

Interakce vedoucího s farností se ale nemusí omezovat jen na PRF, je vhodné nasměrovat komunikaci také k farnímu společenství jako celku. Možnosti vnímali KP jako omezené, ale nikoliv nulové. Spíše jako přání vyjadřované s povzdechem někteří KP zmiňovali *diakonicky zdravou* (rozuměj citlivou a aktivní) *farnost*, která je sama hybatelem založení FSCH a ne pouze objektem podnětů zvenčí.<sup>27</sup> Jiní zdůrazňovali nezbytnost alespoň jádrové skupiny ve farnosti, která je oslovitelná ideou pomoci druhým<sup>28</sup> a je nositelkou takové praxe na neformální úrovni<sup>29</sup> nebo v podobě farní charity předcházející zakládání střediska.<sup>30</sup> Vzbudit zájem o ideu FSCH lze komunikací s většími skupinami uvnitř farnosti, například ve společenství mládeže,<sup>31</sup> nebo při celofarních shromážděních, jako jsou např. farní dny.<sup>32</sup> Tímto způsobem doporučovali postupovat KP jak ve fázi před založením střediska, tak i poté.<sup>33</sup>

<sup>25</sup> „Takže ano, беру si там слово а říkám nějaké věci, co se třeba budou dít nebo co chystáme а do čeho by se dalo zapojit nebo zjišťuji potřebnost přes tu farní radu...“ (KP1)

<sup>26</sup> „Otec chtěl, aby vlastně ten vedoucí farního střediska byl i členem pastorační rady.“ (KP9)

<sup>27</sup> „Když to vznikne z popudu té farnosti, že je potřeba pomáhat а není to jako nařízeno nějak shora nebo z Charity... kdyby si o to řekla та farnost sama.“ (KP1)

<sup>28</sup> „...zdravé jádro, lidi se znají, а pokud požádáte о spolupráci, najdou se lidi, kteří slyší.“ (KP6)

<sup>29</sup> „А jak se там tak známe, tak там je taková та sousedská výpomoc, то там было, то там je.“ (KP11)

<sup>30</sup> „...fungování Farní charity v minulosti.“ (KP20); „...mnohdy je to jenom то, že prostě pokračují v том, co už dělali.“ (KP19)

<sup>31</sup> „Když se to přednese на farním společenství, když je to заštíтено větší skupinou osob, která by proto mohla být nadšena.“ (KP1)

<sup>32</sup> „Т́рeba то situovat к farnímu dni nebo kde ti lidé už jsou shromážděni ... uvést už nějaké конкретní příklady.“ (KP1)

<sup>33</sup> „... spojovat то setkání farního střediska s nějakou akcí v té farnosti.“ (KP9)



Výrazným faktorem identifikace farnosti s ideou FSCH jsou *kooperativní postoje duchovního správce farnosti/faráře*. Podpůrný a kooperativní postoj neznamená převzetí organizační odpovědnosti. Ta zůstává v rukou vedoucích. KP obou skupin ale reflektovali, že věci velmi usnadňuje, pokud místní kněz podpoří plány a aktivity FSCH *svým hlasem* před zbytkem – například během bohoslužby – shromážděné farnosti.<sup>34</sup> Další podobu tohoto podpůrného faktoru spatřovali někteří KP v *diakonické citlivosti* osoby kněze, která se projevuje aktivním zájmem o situaci potřebných.<sup>35</sup> Zdá se, že situace, kdy je pan farář *osobně zapojen* do činností skupiny,<sup>36</sup> budou spíše výjimečné. Další množností, jak mobilizovat identifikaci farnosti cestami, které má k dispozici místní kněz, je *zahrnout záležitosti FSCH do bohoslužby*. To lze podle KP buď tak, že v rámci „ohlášek“ kněz informuje také o aktivitách FSCH<sup>37</sup> nebo že mešní intenci věnuje tomuto účelu.<sup>38</sup>

Byť okrajově, v rozhovorech zazněl také instrumentální motiv odkazem na *finanční benefity*.<sup>39</sup> FSCH totiž mohou prostřednictvím Charity v omezené míře čerpat z výnosu Tříkrálové sbírky.<sup>40</sup>

### 2.1.3 Srozumitelnost ideje FSCH ve farnosti

Identifikace s ideou FSCH je pochopitelně podmíněna její srozumitelností během její komunikace dovnitř prostoru farnosti. Podle KP tomu mohou pomoci:

- Autorita arcibiskupa
- Instituční záštita Charity
- Efektivní posloupnost komunikace ideje
- Malá teologie farnosti

<sup>34</sup> „Když je nadšený pan farář, když to zaštiťuje a dá tomu osobní rozměr i při té mši. Když je nějaká ohláška a on si to vezme třeba jako za své a přednese to se svým nějakým charismatem, tak prostě vždycky to má větší ohlas.“ (KP1)

<sup>35</sup> „...výhodou, pokud ten kněz je sociálně otevřený. Že pokud on sám navštěvuje třeba ty nemocné lidi nebo tak.“ (KP19)

<sup>36</sup> „...otec N. N. ... podepsal list dobrovolníka, takže máme ho ve stavu.“ (KP11, anonymizováno)

<sup>37</sup> „...když to zaštiťuje a dá tomu osobní rozměr i při té mši...“ (KP1)

<sup>38</sup> „Každý rok se slouží mše za dobrovolníky (26. 9.).“ (KP20)

<sup>39</sup> „... slyší i na to, že jsou tady vybrané peníze z Tříkrálové sbírky, ať se vrátí zpátky.“ (KP19)

<sup>40</sup> Podle stabilního klíče zůstává 65% výnosu sbírky v Charitách, na jejichž území byla částka získána.

- Malá teologie charity
- Příklady odjinud

Jeden z KP se během komunikace s laiky a kněžími ve farnostech mohl s úspěchem odvolat na autoritu arcibiskupa, který byl svým nařízením přímým iniciátorem vzniku středisek.<sup>41</sup> Vzhledem k roli Charity, kterou jim předmětné nařízení udělilo, se v prostředí farních aktérů objevovaly námitky, že celé úsilí sleduje jen cizorodé zájmy Charity, které se nekryjí se zájmy farnosti. V takovém případě fungovalo odvolání na *vůli, zákonnodárce* jako účinný argument. I když šlo ve zkoumaném souboru o ojedinelou zmínku, jednalo se o koordinátora, jehož zkušenost pokrývala několik středisek. Partneři zmiňovali také další instrumentální motivy, které napomáhaly srozumitelnosti konceptu středisek. Pro někoho byla důležitá *institucioní záštita*, kterou celému „projektu“ měly poskytovat Charity se svými strukturami a kapacitami.<sup>42</sup> Pro jiné byla inspirativní *zkušenost jiných*, kteří v procesu zakládání byly o několik kroků vpřed.<sup>43</sup>

KP však zmiňovali řadu užitečných prvků, které se spíše sdružují kolem myšlenky, jak o konceptu středisek komunikovat. Jedna rovina této *komunikační strategie* se týkala efektivní *posloupnosti komunikace*. Idea střediska byla nejprve představena ve větším shromáždění, někdy před svolanými zájemci o téma napříč celou farností, jindy v menším společenství, například mládeže. Bližší informace se poté podávaly ve více individuálním schématu už jen těm, koho prvotní impuls motivoval k zájmu, v malých skupinkách, dvojicích nebo jednotlivě.<sup>44</sup> Během diskuze s motivovanými zájemci byla příhodná situace k rozhodnutí, kdo se ujme role vedoucího střediska.<sup>45</sup> Jiná rovina komunikační strategie byla spíše obsahová. Nikdo z KP neuvedl spontánně odkaz na ně-

<sup>41</sup> „...argument byl prostě: ‚Otec arcibiskup nás o to požádal.‘ .... A ...řekla [bych], že na kněze dost zabírá, že mi to usnadnilo tu práci.“ (KP19)

<sup>42</sup> „...pro mě bylo i důležité to, že je tu to zaštitění Charity...potřebuje to zkrátka i tu strukturu ... která má jakýsi kredit ... abychom věděli, co máme dělat.“ (KP8)

<sup>43</sup> „... já si myslím, že nejvíc, co pomůže, i mě to pomohlo, je, když něco už funguje. Když na něco můžu ukázat – tady to už je.“ (KP 15)

<sup>44</sup> „...pozvali jsme farníky. Bylo to na dobrovolnosti, věděli, že to bude jakési povídání o dobrovolnictví, a že přijede teda někdo z Charity... přijela [jsem] ještě jednou a popovídali bychom si už s těmi, kteří by měli zájem jako dobrovolníci.“ (KP16); „Fungovalo to, že jsme se o tom bavili pak v malých skupinkách, možná ve dvojicích, těch, co to zaujalo.“ (KP8)

<sup>45</sup> „... a pak už se sešla skupina vyloženě, kteří do toho chtějí jít, asi 10 lidí a jenom se řešil ten vedoucí. A pak už to šlo strašně rychle.“ (KP9)

jaký vhodný biblický či teologický motiv, kterým by svou komunikaci konceptu podepíral. Teprve když na tuto oblast byli dotázáni, použili dva KP něco, co bych označil jako *malou teologii farnosti a charity*. Za malou teologii farnosti pokládám obraz farnosti jako rodiny, která je solidární s těmi, kdo potřebují pomoc (aniž by ale upřesnili, jestli myslí jen členy farnosti nebo i ostatní na území farnosti).<sup>46</sup> Tento eklesiální motiv byl u jiného KP rozvinut o argument charitologický, ve smyslu, jak se ona solidarita má projevovat: FSCH má být nástrojem zjišťování reálných potřeb lidí v lokalitě.<sup>47</sup> Dotyčný to sice explicitně nezmínil, ale bezesporu spojoval s fází zjišťování potřeb také fázi následné pomáhající aktivity. Jiný KP, v pozici koordinátora, v argumentaci s převážně skeptickým obecnstvím farnosti použil variantu známého argumentu, který použil rabín Gamaliel v konfrontaci s apoštoly (srov. Sk 5,38n): „Začátky jsou vždycky těžké, ... to, co je požehnáno Bohem, přinese úspěch.“<sup>48</sup>

#### 2.1.4 Vhodné kompetence vedoucího střediska

- Blízkost vůči Charitě
- Blízkost vůči farnosti
- Orientace a osobní zkušenost v oblasti pomoci a podpory
- Zkušenost s dobrovolnictvím
- Osobnostní předpoklady a sociální dovednosti

Vzhledem ke stávající konstrukci modelu FSCH, které se ve farnosti mají opírat o pozici vedoucího, zmiňovali KP mnoho vhodných i nevhodných parametrů, kterými by se vedoucí měl vyznačovat. Jelikož pozice vedoucího tvoří v „olomoucké“ koncepci most mezi farností a (oblastní) Charitou, je pochopitelné, že KP zmiňovali jako vhodné, aby měl blízko k oběma systémům. *Blízkost vůči charitnímu systému* vyjadřovali KP v podobě zkušenosti (minulého či stávajícího) *zaměstnání v Charitě*,<sup>49</sup> ale také v podobě *obeznámenosti s nabídkou služeb* Charit.<sup>50</sup> S tímto tématem souvisí žádoucí *orientace v sektoru pomáhající praxe*, optimál-

<sup>46</sup> „...chápat farnost jako rodinu, kde si navzájem lidé pomůžou.“ (KP6)

<sup>47</sup> „... já když argumentuju ...tak já říkám, že vlastně ... tato služba je velice taková dobrá právě v tom – dívat se. Podívat se, dívat se, kdo potřebuje, vyhledávat ty potřebné...“ (KP15)

<sup>48</sup> KP 20.

<sup>49</sup> „...jsem dělal v Charitě...“ (KP7)

<sup>50</sup> „Mít orientaci v pomoci a ve věcech charity.“ (KP20)

ně doplněna vhodným školením, výcvikem či kurzem.<sup>51</sup> Kromě takovéto *formální kvalifikace* KP oceňovali i hodnotu *neformální zkušenosti* s pomáhající praxí, například v podobě dlouhodobé neformální (rodinné) péče.<sup>52</sup>

S podobnou frekvencí KP reflektovali také vhodnost *blízkosti* vedoucího vůči *pastoračnímu* (farnímu) *systému*. Musí jí o člověka v nějaké míře *zapojeného* do života farnosti, *znalého* jejích struktur, procesů a klíčových osob a také naopak *známého* a důvěryhodného lidem z farnosti. Jako součást tohoto okruhu kompetencí můžeme pokládat požadavek na nějaký stupeň „*duchovní formace*“ (KP16). Je však zajímavé, že ve zkoumaném souboru tento nárok vznesl jediný KP. Jedním z praktických způsobů, jak parametr blízkosti k farnosti včlenit do procesu hledání osoby vedoucího, je *zapojit do výběru místního duchovního správce*.

Další okruh kompetenční výbavy vedoucího tvoří skupina *osobnostních rysů* a *sociálních dovedností*. KP opakovaně zdůrazňovali sociální dovednosti, které interpretovali jako *organizační* schopnost a umění *kommunikovat*, jak dovnitř farnosti, tak navenek (například s příslušnými osobami OCH), schopnost *motivovat* (mít vizi) a tvořit kolem sebe tým. Měli ovšem na mysli i *administrativní* dovednosti, díky nimž člověk zvládá emailovou komunikaci a používání kancelářské techniky (PC, tiskárna). Osobnostní rysy uváděli KP v podobě *vnitřní motivace* k této službě, která se projevuje ochotou udělat něco nad rámec povinností,<sup>53</sup> schopnosti *nekonfliktní* komunikace a určité *pokory*, díky níž se vedoucí v plnění úkolů nestaví nad druhé, jak lakonicky vyjádřila jedna KP z řad vedoucích: „A musí vás vidět taky s tím smetákem, nejen s těma papírama.“ (KP5). Během rozhovorů se nedalo přehlédnout, že KP mají ze všech zmiňovaných faktorů nejsilnější představu právě o těchto „kvalifikačních předpokladech“ vedoucích středisek. Robustnost těchto představ ilustruje vyjádření jednoho KP z řad vedoucích:

Nekonfliktní, umět vycházet s lidmi, přijímat jiné názory, nenechat se odradit, flexibilní, reagovat na potřeby farnosti, věnovat čas, jak je potřeba, umět se ve farnosti pohybovat, být trochu idealista, motivovaný (k tomu smyslu činnosti, proč ty ak-

<sup>51</sup> „...jsem dělal v Charitě...navíc mám několik kurzů, mám sociální, pečovatelský, sanitářský...velice dobrá zkušenost, která se mi pak hodila.“ (KP7); „...já jsem dělala taky ten dobrovolnický kurz v N.N.“ (KP14; anonymizováno)

<sup>52</sup> „...moje vlastní zkušenost. Protože taky jsem opatrovala maminku 10 let.“ (KP15)

<sup>53</sup> „Je ochotný pracovat nad rámec svých... možností.“ (KP6)

tivity dělat), mít rád lidi, orientovaný, vzdělaný v sociální oblasti, umět dotahovat věci do konce... (KP1)

### 2.1.5 Aktivní strategie získávání dobrovolníků:

**„Od ambonu to nestačí“<sup>54</sup>**

- informační kampaň
- osobní styl motivace a mobilizace zájemců
- vytváření ad hoc skupin

Koncepce FSCH je sice opřena o roli vedoucího, ovšem jeho pozice model nevyčerpává. Fungující středisko se musí opírat o dlouhodobou nebo alespoň krátkodobou, přechodnou, ad hoc skupinu dobrovolníků, která je vlastním aktérem aktivit střediska. Jejich úspěšný „nábor“ je podmíněn a implicitně obsažen v již výše představených faktorech. KP však otázku efektivního získávání spolupracovníků reflektovali explicitně. Poukazovali přitom na účinnost. O *informační kampani* se někteří KP zmiňovali již v souvislosti s otázkou, jak vytvořit v pastoračním prostoru (farnosti, děkanátu) atmosféru přívětivou vůči konceptu FSCH. Podobný nástroj KP uváděli také v souvislosti se snahou získat dobrovolné spolupracovníky pro aktivity střediska. Přitom cílovou populací kampaně nemusí být pouze společenství věřících farnosti. Na jednom místě úspěšně zafungovala kampaň směřovaná k široké veřejnosti na náměstí v rámci oslav Dne charity (27. 9.). Nejčastěji ale KP zmiňovali jako fungující strategii oslovování a získávání dobrovolníků *osobní oslovení jednotlivců*<sup>55</sup> kombinované se žádostí *zapojení do jednorázových aktivit*.<sup>56</sup>

### 2.2 Faktory komplikující zakládání a start FSCH

Seznam faktorů brzdících zakládání a rozběh středisek, na které KP poukazovali, je sice delší než u faktorů podpůrných, ale jejich vnitřní čle-

<sup>54</sup> KP18.

<sup>55</sup> „Jako vyhlásit od ambonu to nestačí. .. pak jdu za každým jednotlivě a každému jednotlivě vysvětluji, co potřebuju, v čem potřebuju pomoc, jak to bude časově náročné.... a většinou [mě] ti lidi neodmítnou.“ (KP18)

<sup>56</sup> „Nechce se jim to dělat pravidelně, ale když jim řeknu, tak nedokážou mně říct ne.“ (KP3)

nitost už nedosahovala takové úrovně. Je potřeba také dodat, že žádný z faktorů nepokládali KP za totální překážku, ale spíše za komplikaci procesu.

### 2.2.1 Nedůvěra k institucionalizaci charitativních aktivit farnosti

- nadbytečnost střediska
- kolize s evangelijním ideálem
- obavy z praktických i administrativních nároků

KP referovali několik témat, které tato kategorie zastřešuje: Při prvním představení myšlenky FSCH ve farnostech se někdy objevili námitky, že středisko jakožto nová struktura a instituce je „*zbytečná věc*“<sup>57</sup> a zbytečnost spatřovali v tom, že charitativní aktivity se v dané farnosti již odehrávají, a není tudíž vhodné plýtvat energií na něco, co se jim jevilo jako totéž. Objevila se také námitka, že institucionalizace už probíhajících aktivit pod hlavičkou střediska je *v rozporu s nároky Evangelia*, které údajně zakazuje praxi dobročinnosti „*zviditelňovat*“.<sup>58</sup> Zdaleka nejsilněji se u KP objevoval motiv *obav z nároků*, které na ně role vedoucího či dobrovolného spolupracovníka bude klást, a to hned v několika podobách. Zaprvé, na straně dobrovolných spolupracovníků šlo o obecnou zdrženlivost k závazku *být součástí skupiny/týmu*, který se s nějakou frekvencí setkává a plánuje činnost.<sup>59</sup> Takové obecně formulované obavy mohly čerpat jen z pouhé logické úvahy na základě představitosti, co dobrovolnictví obecně vyžaduje. Zadruhé, část obav z nároků ovšem evidentně vyvolal i onen *metodický materiál*, který sice vznikl pro účely Charity Olomouc, ale rychle se rozšířil jako vítaná pomůcka také do několika dalších OCH. Jak nastiňuji v poznámce výše, jednalo se o poměrně precizní dokument, popisující rozdělení odpovědností, fáze vzniku středisek a povinnosti aktérů. Už jen existence takového dokumentu u některých vyvolala obranné reakce.<sup>60</sup> To zřejmě proto, že součástí parametrů nastavených v tomto dokumentu byla povinnost *vést záznamy*

<sup>57</sup> KP8.

<sup>58</sup> Patrně s ozvěnou Mt 6,1–4. „Často byla jejich argumentace v tom, že: ‚Ale tady se děje hodně dobrých věcí. A proč je zviditelňovat, prostě je to... takhle to není v Evangelii.‘“ (KP19)

<sup>59</sup> „...byla obava z toho...z nějakých termínů, scházení se.“ (KP11); „Nechtější se zapisovat. Když se něco děje, tak se rádi přidají.“ (KP1); „...lidé se nechtějí zavazovat...“ (KP1)

<sup>60</sup> „...metodika a směrnice, to je vyděsilo.“ (KP5)

o dobrovolných spolupracovnících a jejich zapojení do aktivit střediska. Na straně vedoucích se obavy ze závazků objevovaly také, ale KP o nich referovali jen ve dvou souvislostech: Metodický materiál požadoval uzavření dobrovolnické smlouvy mezi OCH a vedoucím střediska, na základě níž byl vedoucí *pojištěn*. Tento mechanismus závazku byl pro některé vedoucí překážkou, kterou koordinátoři museli pomáhat překonat.<sup>61</sup> A konečně zatřetí, někteří KP uváděli jako zdroj obav jak potenciálních dobrovolníků tak i vedoucích úzkou *vazbu střediska na Charitu*, na níž celá koncepce FSCH staví, zejména v souvislosti s finanční agendou střediska.<sup>62</sup>

### 2.2.2 Problematická transformace dobrovolné Charity ve FSCH/ Nesubsidiární vztahy OCH k FSCH

V jednom případě, kde středisko vzniklo transformací (zrušením) dlouhodobě existující dobrovolné (farní) Charity, vedoucí hodnotila výslednou podobu vztahu střediska k příslušné Charitě jako ne zcela funkční. Byť se jednalo o ojedinělý případ, jeho schéma by se mohlo poměrně snadno opakovat i jinde. Ztráta funkčnosti v daném případě spočívala v následujících prvcích: Zaprvé, po několik desetiletí fungování místní dobrovolné Charity s principiální samostatností vnímali její aktéři nové upořádání vztahů k Charitě jako *omezení autonomie* lokální dobrovolnické skupiny a nonverbální *vyjádření nedůvěry* v to, co konají a vykonali.<sup>63</sup> Takové administrativní postupy ovšem nemusí zasáhnout jen samotné *aktéry* dobrovolnictví. Tam, kde skupina požívá důvěry u místní *samosprávy*, která svou důvěru vyjadřuje například stabilní a pravidelnou finanční podporou aktivit skupiny, mohou byrokratické postupy zrušení dobrovolné Charity a její transformace v subjekt jiného názvu působit netransparentně<sup>64</sup> a způsobit tak kolaps původního vztahu důvěry<sup>65</sup> a ukončení finanční podpory. Pokud byla předchozí dobrovolná Charita zvyklá na určitý *informační servis* plynoucí například z možnosti účastnit se pravidelných porad ředitelů Charit na (arci)

<sup>61</sup> „Ti vedoucí se nechtěli zavazovat cestou pojištění.“ (KP20)

<sup>62</sup> „Vyděsila institucionalizace a příslušnost k Charitě. Poradit si s pokladnou, napsat výdajový doklad, s tím, co vozíte, jednou měsíčně odevzdávat, požádat na obci o dotaci, vyplnit formuláře.“ (KP5)

<sup>63</sup> „...tím byla podkopána jakási ta iniciativa těch lidí.“ (KP2)

<sup>64</sup> Ve smyslu úsudku starosty/starostky obecního úřadu, že v místní dobrovolné Charitě muselo dojít k nějakým problémům, a proto byla zrušena.

<sup>65</sup> „Proč to zrušili, dělali tam něco špatného?“ (KP2)



diecézní úrovni, nové uspořádání vazby FSCH na Charitu zúžené jen na oblastní Charitu může být vnímáno úkorně i v souvislosti s dostupností informací o vnitro-charitním dění a politice. KP v daném případě sděloval v zásadě zkušenost, že v důsledku takových či jinak suboptimálně fungujících vztahů mezi FSCH a Charitou může v dobrovolnické skupině lehce vzniknout dojem, že se nestala skutečným partnerem spolupráce, nýbrž jen *prostředkem obohacování* profilu mocnějšího aktéra.<sup>66</sup> Na tomto místě není rozhodující, zda byla referovaná zkušenost objektivně zapříčiněná, či jen v těchto ‚barvách‘ subjektivně vnímaná. Je evidentní, že pokud tak či onak vznikne, bude způsobovat už v počátcích fungování nového FSCH nemalé problémy.

### 2.2.3 Další faktory

Ostatní kategorie překážek rozlišené ve sděleních KP už nebyly tak bohaté na vnitřní členění, takže se omezím na jejich stručnější představení. Některé z nich jsou navíc vlastně jen negativní stranou faktorů, které KP uváděli jako podpurné. *Absence podpory* existence a činnosti FSCH ze strany duchovního správce farnosti je prvním z příkladů. Z vyjádření KP plynulo, že taková situace umí vedoucímu citelně znepríjemnit roli, ale zároveň vedoucí byl schopen alespoň bazálně fungovat i bez této podpory.<sup>67</sup> Druhým příkladem je *nedostatečná informační podpora* vedoucích. Ani v tomto případě faktor nezpůsobil naprostý kolaps procesů, ale sebejistota vedoucího značně poklesla, postupy se zpomalovaly a mohly ocitnout ve slepých uličkách.<sup>68</sup> KP dále zmínili faktor *nevyvážené věkové struktury* farního společenství.<sup>69</sup> V situaci výrazné převahy osob vysokého věku a odkázaných na péči druhých lze jen velmi omezeně

<sup>66</sup> „Pokud ty Charity oblastní chtějí nějakým způsobem spolupracovat nebo to prohlašují, že chtějí spolupracovat s těmi farními Charitami, tak musí nastavit úplně jiný režim. Ne to, že jenom od nich budou jaksi získávat.“ (KP2)

<sup>67</sup> „...náš současný kněz nepodporuje činnost Charity, tím pádem mě nějak nemotivuje, abych něco dělal, něco nového.“ (KP4); „To, když jsem mu donesl nějaké výsledky, že bych potřeboval jako to dát na nástěnku nebo vyhlásit nebo dát požehnání koledníkům, tak prostě ne.“ (KP4)

<sup>68</sup> „Chyběly nám struktury, chyběly nám... A teď mluvím o tom, že jsme to asi dělali intuitivně.“ (KP8); „Tak mě hodně drhlo, že já jsem neměla formaci z ACHA [Arcidiecézní Charity Olomouc], že by nám dali nějaké vysvětlení podrobnější, jak...o co jde. Já to neumím ani pojmenovat. Já jsem se pracně probírala těmi materiály, metodikou, kterou udělala jako první Charita Olomouc a měla jsem v tom zmatek. A nikdo mi nevyvětlil, nikdo neudělal nějaké sezení, kde bychom.“ (KP10)

<sup>69</sup> „Přestárlé složení farnosti...“ (KP5)



organizovat aktivity služby a pomoci. Funkčnímu středisku nebudou prospívat *chybějící participativní struktury*, zejména v podobě fungující pastorační rady.<sup>70</sup> Koordinátoři doplnili do výčtu faktorů také varování před nedostatečným personálním pokrytím agendy FSCH na půdě OCH.<sup>71</sup> Často jde o tzv. kumulované úvazky, kdy osoba pověřená touto agendou zastává ještě další pozice, takže riziko *podcenění pracovní zátěže* může být blízko. V závislosti na počtu koordinovaných středisek se jeden KP vyjadřoval o polovičním úvazku jako o minimu.<sup>72</sup> Tam, kde k podcenění pracovní zátěže dochází dlouhodobě, hrozí *vyhoření* pracovníka.<sup>73</sup>

### 3. DISKUZE

I když podobné poznatky podle mých znalostí dosud nebyly publikovány a jsou v mnohém srozumitelné už samy o sobě, přesto bude užitečné zařadit je do širšího kontextu. Ten spatřuji v konceptech subsidiarity, ‚nového‘ dobrovolnictví a diakonické farnosti.

#### 3.1 Subsidiarita

Ve zkušenostech KP se odrážela v několika kategoriích otázka funkčního vztahu mezi Charitou (subjekt vyššího řádu) a FSCH (subjekt nižšího řádu). Tam, kde tento vztah fungoval, se projevoval facilitativně v podobě logistické podpory. Kde nefungoval, nabýval obstrukčních podob problematické transformace, podcenění pracovní zátěže koordinátora a nedostatečné informační podpory vedoucích. Prostor těchto témat je oblastí působnosti principu subsidiarity. *Kompendium sociální nauky církve* spatřuje jeho esenci v tom, že „společnosti vyššího řádu musí zaujímat vůči nižším společnostem postoj služby („subsidium“), tedy ochrany,

<sup>70</sup> „Pastorační rada nefunguje, jak by měla. Setkání jsou, slouží jen pro informování členů farářem.“ (KP1)

<sup>71</sup> „Tak jasnou brzdou...je nedostatek času...podle mě je to nemožné, aby to bylo v náplni pastoračního asistenta...“ (KP16)

<sup>72</sup> „...v rámci oblastní Charity, tak aby pro to byl minimálně na půl úvazku nějaký pracovník.“ (KP16)

<sup>73</sup> „To potkalo mě, tak už víme, že...musíme se hlídat.“ (KP10)

podpory a rozvíjení“.<sup>74</sup> V teorii charitní praxe je tento princip výslovně vztahován mimo jiné také na vztah institučních Charit a dobrovolnických charitativních skupin ve farnostech. Pompey a Roß to vyjadřují těmito slovy:

Budiž předem ještě jednou zdůrazněno, že v souladu s naším pojetím má institučně organizovaná pomoc (a to jak z hlediska historického vývoje, tak i z hlediska věcné logiky) v zásadě podpůrný, subsidiární charakter vůči jiným formám pomoci.<sup>75</sup>

Subsidiární vztah obou subjektů je výstižně zachycen také v etických kodexech Charity.<sup>76</sup> Praktickou podobu uplatňování tohoto principu vyjadřuje *Statut Charity varšavské arcidiecéze* z roku 2011 v par. 18:

Farní skupiny Caritas [...] mají právo na informace, školení, materiály a v rámci rozpočtu i na finanční pomoc od Charity varšavské arcidiecéze.<sup>77</sup>

Zahraniční analýza zkušeností vztahů mezi charitními skupinami ve farnostech a institučními Charitami ukázala, že oba subjekty mohou procházet poučnou cestou proměny.<sup>78</sup> V počátečním modelu – v USA do roku 1979 – bylo cílem vzájemné spolupráce „doručit“ služby Charity do farnosti. Charita zde s pomocí farního personálu poskytovala přímé služby. Farnost plnila funkci *pobočky Charity*. Důsledkem tohoto modelu byla minimální participace farnosti a absence ochoty vytvořit vlastní nabídku služeb. V tomto modelu tedy můžeme *farnost* označit za *prodloužení poslání Charity*.<sup>79</sup> Po roce 1979 se mění důrazy. Předchozí model totiž nijak nereflektoval kritickou otázku, jak poskytované charitativní služby ve farnosti mají odrážet nejen standardy sociální práce, ale také vizi farnosti chápané jako „nový Boží lid“. V odpovědi na tuto otázku se

<sup>74</sup> Čl. 186, s. 127.

<sup>75</sup> Heinrich POMPEY – Paul S. ROSS, *Kirche für andere. Handbuch für eine diakonische Praxis*, Würzburg: Echter, 1998, s. 324.

<sup>76</sup> Podobně se vyjadřuje na dvou místech *Kodex Charity ČR*, in ACTA České biskupské konference, Praha, 2020, č. 15, s. 251; 254–255. Dále CHARITA ČR, *Etický kodex pro pracovníky členských organizací Caritas Internationalis*, 2015, s. 6.

<sup>77</sup> Cit. podle: <https://caritasaw.pl/o-nas/statut/>.

<sup>78</sup> ERNST, „From parish outreach to parish social ministry,“ s. 37–38.

<sup>79</sup> Farní charitní dobrovolnictví v této fázi se označovalo jako „Parish Outreach Project“.

změnila nejen terminologie,<sup>80</sup> ale hlavně obsah: od původního decentralizovaného ke zmocňujícímu modelu, v němž se farnost stává komunitou služby,<sup>81</sup> pečujícím společenstvím, jemuž instituční Charita pomáhá tuto roli plnit. Nyní se tedy *Charita stává prodloužením poslání farnosti*.<sup>82</sup> Realita, jakou ukázalo moravské výzkumné šetření, se výrazně podobá fázi prvního modelu. Poznatky ze zahraniční ukazují, že v něm nemusí setrvávat.

Do pole působnosti principu subsidiarity však nepatří jen citlivé poučování mezi FSCH a Charitami. Jakmile KP ve svých výpovědích zmiňují motivy, které jsem soustředil v kategoriích absence podpory duchovního správce farnosti, identifikace farnosti s FSCH, srozumitelná komunikace ideje FSCH ve farnosti a aktivní strategie získávání dobrovolníků do FSCH, vyplouvá na povrch další kontext, který nám umožňuje takovým motivům lépe porozumět. Jde o princip *participace* (spoluúčasti, zapojení), který je v tradici katolické sociální nauky uváděn „jedním dechem“ spolu se subsidiaritou.<sup>83</sup> Je formulován primárně s celospolečenským ohledem na vztahy mezi „občanem a institucí“. <sup>84</sup> Své ztělesnění ovšem může a evidentně i musí mít v prostředí farních společenství, ať už mají nebo budou mít v budoucnosti jakoukoliv podobu. Zkušenosti KP ukázaly, že koncept charitativního dobrovolnictví jménem farnosti je neproveditelný bez živých *struktur participace laiků* na životě farnosti. Živost takových struktur je sycena žitou „spiritualitou společenství“<sup>85</sup> a spiritualitu spolupráce, která „je vyjádřením pravdy, že všichni farníci, na základě svého křtu a biřmování, sdílejí společnou zodpovědnost za dobro, správu a budoucnost svého farního společenství“.<sup>86</sup>

<sup>80</sup> Farní charitní dobrovolnictví se nyní označuje jako „Parish Social Ministry“.

<sup>81</sup> JOSEPH, „The developmental process of parish social ministries,“ s. 24.

<sup>82</sup> ERNST, „From parish outreach to parish social ministry,“ s. 38.

<sup>83</sup> PAPEŽSKÁ RADA PRO SPRÁVEDLNOST A MÍR, *Kompendium sociální nauky církve*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2008, čl. 189, s. 129–130.

<sup>84</sup> Tamtéž, čl. 191, s. 131.

<sup>85</sup> JAN PAVEL II., *Novo milenio ineunte*, Česká biskupská konference, 2001, čl. 45, s. 36.

<sup>86</sup> DONAL HARRINGTON, „Parish Pastoral Councils – do they work?,“ *The Furrow: A Journal for the Contemporary Church* 50, č. 5 (1999), s. 271, citováno podle online: [https://www.jstor.org/stable/27663874?refreqid=excelsior%3A104acd359019294c2104c41a-290f5fd5&seq=3#metadata\\_info\\_tab\\_contents](https://www.jstor.org/stable/27663874?refreqid=excelsior%3A104acd359019294c2104c41a-290f5fd5&seq=3#metadata_info_tab_contents).

### 3.2 *„Nové“ versus „staré“ dobrovolnictví*

Další skupina zjištěných kategorií se dotýká modelů dobrovolnictví. Jejich rozlišování může mít praktický vliv na schopnost (vedoucího) oslovovat a získávat dobrovolné spolupracovníky pro činnosti FSCH a v širším kontextu tedy souvisí také s kategorií kompetencí vedoucích.

V poznatkové základně o dobrovolnictví jsme si zvykli rozlišovat dobrovolnictví ve formátu krátkodobém a dlouhodobém.<sup>87</sup> Na úrovni motivací můžeme rozlišit dobrovolnictví kolektivní a reflexivní, přičemž první typ má blízko k tradici altruismu vznášející na dobrovolníka náboženský a tudíž dlouhodobý závazek a u druhého vystupují do popředí spíše zájmy dobrovolníka ve smyslu příležitosti k seberealizaci.<sup>88</sup> Poněkud obecněji se tyto dva modely dají pojmenovat jako „starý“ a „nový“. Zkoumání vývojových trendů dobrovolnictví na západ od našich hranic ukázalo, že úbytek tradičního, dlouhodobého – „starého“ – dobrovolnictví není indicií úbytku dobrovolnictví, ale spíše jeho proměny.<sup>89</sup> Došlo totiž k výrazné proměně očekávání potenciálních dobrovolníků od zapojení a tím také k proměně míst a způsobů, kde a jak se zapojují. „Staré“ dobrovolnictví probíhalo zejména v prostředí církve a velkých pomáhajících organizací, často v podobě celoživotního a mezigeneračně sdíleného závazku. To „nové“ se odehrává především v menších skupinách, občanských iniciativách, které dobrovolníkům umožňují spolurozhodovat o podobách svého angažmá a zakoušet týmovou atmosféru ve společném plánování, reflexi a sdílení získaných zkušeností, často krátkodobě, nesouvisle a nárazově. Současní dobrovolníci chtějí ve službě uplatnit ty kompetence, kterými disponují. Expresivněji vyjádřeno, nechtějí být bráni jako neodborná a rezervní výpomocná síla. Kladou mnohem větší očekávání do principu reciprocity, vzájemné užitečnosti.

Na pozadí těchto posunů v hodnotách spojovaných s dobrovolnictvím je nyní potřeba vzít tyto poznatky za své i v prostředí farního charitního dobrovolnictví a nepodlehnout pokušení hodnotit tento vývoj jednostranně negativně. To by vedlo k přehlédnutí šancí, které popsá-

<sup>87</sup> Jiří Tošner – Olga Sozanská, *Dobrovolníci a metodika práce s nimi v organizacích*, Praha: Portál, 2006, s. 40.

<sup>88</sup> Pavol Frič – Tereza Pospíšilová, *Vzorci a hodnoty dobrovolnictví v české společnosti na počátku 21. století*, Praha: Hestia, 2010.

<sup>89</sup> Pompey – Ross, *Kirche für andere*, s. 62–68.

ný trend obsahuje.<sup>90</sup> Charitní dobrovolnictví obecně a v prostředí FSCH speciálně bude inklinovat k různorodosti organizačních forem. Relativně stabilní skupina dobrovolníků bude i nadále jednou z nich. Je třeba ovšem střízlivě počítat s tím, že stále méně lidí bude ochotno nebo kvůli své životní situaci schopno zavázat se ke spolupráci dobrovolníka na delší dobu. Proto poroste význam jednotlivých akcí a krátkodobých projektů pro zapojení dobrovolníků. Jde-li o krátkodobé projekty a jednorázové akce, jsou předem naplněny dva momenty, které dobrovolnickou spolupráci činí atraktivní: jasně ohraničené cílové zadání a omezený časový rozsah. Je naprosto přirozené, že kolem stabilnější koordinační skupiny dobrovolníků, která má v rukou „otěže“, se bude pohybovat další okruh podporovatelů, jejichž zapojení bude co do formy, tak co do intenzity velmi rozdílné. Zkušenosti z charitního dobrovolnictví ve farnostech „od sousedů“ ukazují, že „prostřednictvím časově omezených akcí a projektů se daří nejen oslovit a získat *více*, než tomu bylo dříve ve stabilních skupinách, ale také zcela *jiné* lidi: lidi, které by jinak vůbec nenapadlo angažovat se v rámci farnosti. Mimoto se dá pozorovat, že mnozí, kdo se zapojí nárazově, dělají to s větší intenzitou.“<sup>91</sup> Pokud se v rámci farního charitního dobrovolnictví podaří oslovit a přizvat i lidi, kteří jinak s farností a s církví nemají nic společného, ale jsou ochotni se z důvodů svých osobních zájmů a zásad podílet na té či oné sociální aktivitě farnosti, pak zmíněné proměny modelu dobrovolnictví skýtají i nové šance na evangelizaci.

### 3.3 Diakonická farnost

Mezi usnadňujícími i komplikujícími faktory se objevily takové, které spadají do širšího kontextu tzv. diakonické farnosti.<sup>92</sup> O diakonické farnosti se začalo hovořit v praktické teologii v souvislosti s jevem, který byl pojmenován jako „pastorační schizma“.<sup>93</sup> V jeho důsledku v prostoru církve fungují nezávisle na sobě dva dílčí subsystemy svátostné pastorační na jedné straně (farnosti) a charitativních služeb (Charity) na

<sup>90</sup> Tamtéž s. 223–224.

<sup>91</sup> Tamtéž, s. 223.

<sup>92</sup> Identifikace farnosti s FSCH, Srozumitelná komunikace ideje FSCH ve farnosti, Absence podpory duchovního správce farnosti, Chybějící participativní struktury farnosti.

<sup>93</sup> DOLEŽEL, Církevní sociální práce, s. 12–13.

straně druhé. Jakkoliv je diferenciací vnitřních subsystémů zcela legitimním procesem, v tomto případě jde o ‚schizmatický‘ proces, neboť jeden ze subsystémů (farnost) zcela deleguje část své esenciální odpovědnosti (diakonia), které nemůže být zbaven, na jiný subsystém (instituční Charitu). Výsledkem je poté farnost, pro jejíž ‚charitní abstinenci‘ vytváří Charita alibi. V sousedním Německu si v tomto světle v polovině osmdesátých let minulého století stěžoval (pozdější kardinál) Karl Lehmann, že téma charitativní činnosti není ve většině farností žádné hlavní téma každodenní práce a že tudíž vzhledem k hodnotě praxe lásky v evangeliu musí konstatovat „hluboko usazenou nekřesťanskost v naší církvi“.<sup>94</sup> Řešení této situace je spatřováno v návratu diakonie (praxe caritas) do středu církevních obcí, v přeměně farností na farnosti diakonické.<sup>95</sup> O takových farnostech hovoříme tehdy, pokud nejen ‚vykazují‘ nějaké charitativní aktivity vedle jiných aktivit. Podmínkou vytvoření diakonické farnosti je důsledná „integrace diakonie do ostatních realizačních funkcí farnosti“,<sup>96</sup> tedy do kérygmatu a liturgie, jak to od farností požaduje encyklika *Deus caritas est* ve své klíčové teologické konstrukci. Charitativní služba farnosti, její hlásání Božího slova (např. v katechezi) a liturgie (eucharistie, ale také jiné svátosti a liturgické aktivity) nesmí existovat bez vzájemného propojení. Praktické důsledky takové důsledné integrace spočívají v tom, že:<sup>97</sup>

- Farnost nedeleguje charitativní aktivity na okrajovou skupinu dobrovolníků FSCH, ale pochopí, že jejich angažmá souvisí s farností jako celkem

- Je-li to nutné, postaví se farnost jako celek za program služby svého FSCH jeho adresátů (zejména, jsou-li adresáty osoby na okraji společnosti a solidarita s nimi jde ‚proti proudu‘)

- Farnost se skrze svou angažovanost ve prospěch druhých naučí něčemu podstatnému o sobě samé: Její horizont se rozšíří za hranice kostelních zdí. Pochopí, že její identita není v „kroužení“ kolem sebe, v křečovitě snaze mít dostatek aktivit a aktivních farníků, ale ve službě

<sup>94</sup> Karl LEHMANN, „Gemeinde im Dienst der Caritas – Caritas im Dienst der Gemeinde,“ in *Handbuch de Caritasarbeit*. ed. Paul Nordhues – Josef Becker – Paul Bormann, Paderborn: Bonifatius Verlag, 1986, s. 90.

<sup>95</sup> Petra SKÁLOVÁ, „Měníci se obraz jáhna,“ *Teologické texty*, č. 2 (2008). Citováno online podle: <https://www.teologicketexty.cz/casopis/2008-2/Menici-se-obraz-jahna.html>.

<sup>96</sup> POMPEY – ROSS, Kirche für andere. Handbuch für eine diakonische Praxis, s. 242.

<sup>97</sup> Tamtéž, s. 244.

lidem. Jako Kristovo společenství buduje svou identitu v celostním nasazení pro člověka. Objevuje při tom také nově životnost poselství Písma svatého. Prožívá nově slavení eucharistie skutečně jako „zdroj a vrchol“ i jako místo integrace. Chápe svou charitní službu jako živé kérygma a cestu evangelizace.<sup>98</sup>

To je výzva, před níž jsou postavena také založená i budoucí FSCH. Čím více se farnost bude proměňovat ve farnost diakonickou, tím snazší bude identifikace farnosti s činností střediska, tím více jeho role bude srozumitelná a tím větší podporu bude získávat od duchovního správce.

## ZÁVĚR

Realizované výzkumné šetření zaplnilo část mezer, které máme v praktické teologii o podmínkách fungování farních dobrovolnických skupin, zejména v jejich raných fázích, zde v podobě ražené v olomoucké arcidiecézi pod názvem Farní střediska Charity. Limitem zvoleného postupu je zprostředkování zkušenosti pouze ze dvou perspektiv: zkušeností vedoucích a koordinátorů. Je zřejmé, že fenomén FSCH zasahuje další subjekty farního prostoru a jejich zkušenost neznáme: duchovní správci, věřící, občanské okolí a zejména samotní adresáti aktivit, iniciativ, projektů a programů FSCH. Po šesti letech od zakládání prvních FSCH by bylo vhodné získat také kvantitativní obraz o rozsahu a podobách aktivit. Tyto otázky nebyly předmětem předložené studie. Ambice tohoto textu však nejsou jen poznávací. Materiál zde posbíraný a utříděný chce přispět také k praktické podpoře toho nesmírně cenného, co se ve farnostech a jménem farností na Moravě či jinde v naší zemi už děje nebo

---

<sup>98</sup> Požadavek i popis této trajektorie proměny farnosti ve farnost diakonickou se shoduje s perspektivou obsaženou v instrukci *Pastorační konverze farního společenství ve službách evangelizačního poslání církve*: Pastorační konverze farnosti znamená „vyjít ze sebe, strukturálně se reformovat v duchu společenství a spolupráce, setkávání a blízkosti, milosrdenství a s péčí o hlásání evangelia“ (čl. 2), nutnost překonat sebe-referenční koncept farnosti a klerikalizaci pastoračních aktivit (čl. 38) a vyhnout se „riziku stát se excesivní a byrokratickou organizací jednotlivých akcí a nabízet služby, které nevyjadřují dynamiku evangelizace, ale odpovídají spíše kritériu sebe-zachování“ (čl. 34). KONGREGACE PRO KLÉRUS, „Instrukce Pastorační konverze farního společenství ve službách evangelizačního poslání církve,“ s. 190–234.

plánuje dít ve prospěch trpících, nemocných, osamělých, zkroušených, traumatizovaných a zoufalých (a ideálně spolu s nimi).

**What Facilitates and What Hinders the Establishment of Parish Social Ministry  
Core Teams: An Exploratory Qualitative Study**

*Keywords:* Parish Social Ministry; Catholic Charities; Caritas; Charity; Volunteering; Parish; Pastoral Theology

*Abstract:* A significant proportion of Catholic charitable activities is done not only by professional Charity Agencies (ChA), but also by local volunteer groups in parishes. The parish setting of Charity underwent a significant decline in Czechoslovakia in the second half of the twentieth century, which continued with the unilateral expansion of ChA after 1990. Due to the new ecclesiological accents following the encyclical *Deus caritas est* there is a renewed sensitivity to the charitable/social ministry of parishes and ways are being sought to establish it where it has not been before. There is a minimum of knowledge in this area. The aim of this study is to explore the experience of those (N=20) responsible for the establishment of parish social ministry teams (PSMT) in the parishes of the Archdiocese of Olomouc (Czechia) and find out what factors helped and hindered. The qualitative research highlighted the following facilitative categories: logistical support of PSMT from ChA; identification of the parish with the idea of PSMT, clear communication of the idea of PSMT in the parish, appropriate competencies of the PSMT leader and active strategies for recruiting volunteers.

Mgr. Jakub Doležel, Th.D.  
Katedra křesťanské sociální práce  
CMTF UP  
Univerzitní 22  
771 11 Olomouc  
[jakub.dolezel@upol.cz](mailto:jakub.dolezel@upol.cz)